

מי האיש

• יוסף וספריו:

מחוץ למסופר זעיר פה זעיר שם בדברי חכז"ל, כל הידוע לנו על המרד, על המלחמה ועל החורבן שבעקבותיהם שאוב מספריו של יהודי שחי בסוף תקופת בית שני, הנקרא בשם יוסף בן מתתיהו. הוא המכונה "יוסיפון", "יוסף בן מתתיהו הכהן", "יוסף בן גוריון", וגם "יוספוס פלאביוס".

ליוסף מיוחסים חמישה ספרים: המפורסם שבהם הוא יוסיפון. ואחריו: מלחמות היהודים, קדמוניות היהודים, חיי יוסף (מכונה גם ויטה, שהוא תרגום המילה חיים ביוונית), ונגד אפיון.

יוסיפון: נכתב במקורו ליהודים. והוא מתאר את הקורות מבריאת העולם ועד חורבן הבית. (קיימות כיום מהדורות הנמכרות יחד עם ספר שארית ישראל המכונה בשם יוסיפון שני, והמתאר את קורות עם ישראל לאחר החורבן. ספר זה לא חובר בידי יוסף, ואין כל קשר בין שני הספרים).

מלחמות היהודים: (שמו המלא: תולדות מלחמת היהודים עם הרומאים) נכתב במקורו לרומאים. מתאר בקיצור מתקופת אנטיוכוס, ובהרחבה רבה מאד מתקופת פומפיוס והרומאים. ואת המלחמה עצמה.

קדמוניות היהודים: בא להסביר לשאינם בני ברית את משמעות העם היהודי, מוצאו והעובר עליו, חוקותיו ותורותיו. גם ספר זה עשוי כסקירה הסטורית מבריאת העולם עד תחילת שלטון הנציבים הרומאים (אחרי הורדוס, לפני תחילת המרד).

חיי יוסף: מתאר את חייו ויחוסו של יוסף עצמו, ומעשיו בתקופת המלחמה. הספר מהווה בעצם כתב הגנה נגד האשמותיו של אחד בשם יוסטוס איש טבריה (שאינם בידנו). כפי הנראה האשים יוסטוס את יוסף שמדיניותו היתה אחד הגורמים לחורבן.

נגד אפיון: הוא התקפה על הפילוסוף היווני אפיון וסופרים אנטישמיים נוספים. המחבר מוכיח שהיהודים קדמו לשאר האומות והיוו עם מכובד בזכות עצמו. ודוחה עלילות הפילוסופים על היהודים.

נספח

יוסף בן מתתיהו

המפורסם מבין ספריו הוא "יוסיפון". אמנם דוקא ספר זה כנראה שלא יצא מתחת ידי יוסף בן מתתיהו. כיום מקובל על דעת החוקרים וההסטוריונים¹, כי לפני כאלף שנה חיבר מחבר אלמוני ספר על תולדות עם ישראל, וקראו בשם יוסיפון. תוכן הספר מבוסס על ספר מלחמות היהודים, ספר קדמוניות היהודים, ספר לועזי הנקרא "גושיפוש מינור" שהוא עצמו ליקוט ועיבוד מקוצר (ברומית) של מלחמות היהודים (שנכתב במקורו יוונית, ומכונה "גושיפוש מיגור"²), ועוד ספרים. אותו מחבר אלמוני כלל לא ניסה ליחס את הספר ליוסף בן מתתיהו, ואת השם יוסיפון העניק לספרו כיון שכתבי יוסף בן מתתיהו היו עיקר מקורותיו.

כיון שיוסף בן מתתיהו בספריו מדבר לעיתים בגוף ראשון, וכן הועתק בספר יוסיפון, טעו אנשים ליחסו ליוסף בן מתתיהו. טענה זו הביאה לויכוח בין אלו המחשיבים את המחבר האלמוני לזיפן, לבין הטוענים כי אילו היה זיפן לא היו רבותינו הראשונים משתמשים בו. אלו וגם אלו מודים כי כל המקומות שבהם משתמש המחבר בגוף ראשון הם העתקות מכתבים קדומים שהיו לפניו שהשתמשו בנוסח זה. בדפוס מנטובא שהוא הנוסח הקדום ביותר שבידנו, לא נמצאים כלל ציטוטים בגוף ראשון³. הספר עבר ניסוחים, גלגולים ועיבודים רבים⁴.

¹ לדוגמא: רבי יצחק אייזיק הלוי, בעל דורות הראשונים, אינו מזכיר את הספר יוסיפון כלל, ומסתמך אך ורק על שאר ספריו.

² גושיפוש מינור = יוסיפוס קטן. גושיפוש מיגור = יוסיפוס גדול. על שמות אלה ראה בהקדמת רבי יהודה משקוני שחי בתחילת האלף השישי (כמאתיים שנה לפני הדפוס הראשון הידוע לנו). הקדמתו הודפסה במהדורת הומינר עמוד 34. רבי יהודה מספר בהקדמתו כי כבר לפניו היו נוסחאות רבות ושונות זו מזו שינויים מהותיים.

³ ראה יוסיפון מהדורת הומינר, בהקדמה שבעמוד 18. "זה האחרון (=דפוס מנטובא) השמיט באופן שיטתי כל תוכן שהמחבר הזכיר את עצמו או את ספריו". כותב ההקדמה משוכנע שהספר אכן יצא מתחת ידי יוסף בן מתתיהו בימי חורבן הבית, ולכן הוא מתבטא "השמיט" על מדפיס מנטובא, למרות שקדם לדפוס קושטא ולכל הדפוסים האחרים הידועים לנו. ואינו מעלה על הדעת השערה שאין אלו השמטות מדפיסי מנטובא אלא תוספות מדפיסי קושטא. ראה שם דוגמאות והשוואות.

⁴ ראה יוסיפון מהדורת פלוסר, ובתולדות ספרות ישראל עמוד 289.

לדוגמה⁵ —

ביוסיפון לעברים פרק ג' ערבב דברים מהשערתו. ועיין במאור עיניים בחלק אמרי בינה סוף פרק יט שהזכיר גם כן שנתוסף כמה ענינים בדורות מאוחרים. ואשר נקרא עליו שם הספר ולא במשפט.

וכן⁶:

ולפלא שרש"י נמשך בכמה מקומות בפירושו על התנ"ך אחר ספר יוסיפון לעברים, אם כי לא היה לפניו היוסיפון לרומיים שלא היה אז רק בלשון יוונית. אבל מכל מקום גם מהיוסיפון לעברים מבואר כדברינו. ואם כי ידענו שנתחבר על שמו בדורות האחרונים מכל מקום דבריו לקוחים הרבה מהיוסיפון לרומיים.

וכן כתב רבי יעקב עמדין⁷:

ככה ספר יוסיפון העברי, חלקיו הראשונים רובם ככולם מעניני ישראל וניסים שנעשו להם, הללו ודאי מותרין לקרותן גם בשבת כו', חוץ מסיפורי הבלים שנקבעו בתוכו, כמעשה נקנתבור והנמשך מאלכסנדרוס מוקדון, כי זה הסיפור כולו אינו מדברי יוסיפון עצמו, אלא תוספת שהכניסו בו מעתיקיו ליפתו בשו"א, ומלאוהו מהבלי חרטומי מצרים. זה ודאי אסור גם בחול בקבע, וכנזכר.

שאר ספריו לא נשתמרו בידי היהודים. עתקים מהם ביוונית וברומית נשתמרו בידי הנוצרים, ותורגמו רק בעשרות השנים האחרונות⁸.

הורביץ

⁵ בספר "ביאור חדש מהרז"ש". פירושו של רבי יהוסף זכריה שטרן על מגילת אסתר. בהקדמה.

⁶ שו"ת זכר יהוסף לרבי יוסף זכריה שטרן, מאמר תהלוכות האגדות פרק לג..

⁷ מור וקציעה אורח חיים סימן שז.

⁸ בהמשך הפרק מובא מה שאמר הגר"א, שהיה רוצה שיתרגמו את שאר ספריו של יוסף.

לצורך המחשת חשיבות ספריו: בעוד שעל חורבן הבית יש לנו ספרים שלמים, פרי עטו, על חורבן ביתר שהתרחש בסך הכל חמישים ושנים שנה לאחריו, והיה הרה אסון עוד יותר מחורבן הבית.⁹ אין בידנו כמעט שום מידע.

• בן מתתיהו או בן גוריון:

שמו, יוסף בן גוריון או יוסף בן מתתיהו. נראה כי שם אביו היה מתתיהו, וכך הוא מזכיר אותו בספרו "חיי יוסף". ("ולמתתיהו נולדתי אני"). וגם "מתתיהו אבי נודע לתהילה". ומכאן, ששמו האמיתי הוא "בן מתתיהו" ולא בן גוריון.¹⁰ השם "בן גוריון" מתייחס כנראה למשפחה. גוריון. מצאנו כן גם בקדמונים שמייחסים "מן הכהנים הגוריונים".¹¹ ויש שכתבו כי "בן גוריון" פירושו כמו "אבן גוריון" (וכמו אבן עזרא), והוא לשון חשיבות.¹²

אכן, כל זה לפי הנכתב בספר יוסיפון. המאחד את יוסף בן מתתיהו ואת יוסף בן גוריון. אמנם בשאר ספריו, בפרט בספר מלחמות היהודים, משמע שהם שני אנשים. יוסף בן מתתיהו הוא ראש הצבא בגליל, הוא הנופל אל אספסיאנוס אחר מפלת ידפת, והוא הכותב את הספרים. ואילו יוסף בן גוריון הוא ראש הצבא בירושלים.¹³

⁹ אחר החורבן עוד נשארו יהודים בארץ ישראל. חז"ל והעם כולו עוד שאפו לשקם מחדש את הארץ ולבנות את בית המקדש (ראה בראשית רבה סד) אבל אחרי ביתר "נגדעה קרן ישראל" (ירושלמי סוכה פרק ה הלכה א).

¹⁰ ראה בהקדמה למהדורת הומינר, עמוד 17, עוד השערה בענין. ובהערות ליוסיפון מהדורת הומינר פרק צ הערה ב (עמוד שנה) כתב כי מתתיהו הוא שגיאת תרגום מהשם היווני מתיאס, והתרגום הנכון הוא אמיתי (ת פתוחה) או מתיא (כרבי מתיא בן חרש).

¹¹ הובא בספר קורא הדורות דף לט עמוד ב.

¹² בראשית פרק מט פסוק כד: "משם רועה אבן ישראל", וברשי: "לשון מלכות". וראה בתחילת הקדמת חסד אברהם (מאביו של בעל השל"ה) למסכת אבות (נדפס בש"ס תחת הקדמת הרמב"ם לאבות): "אבן הוא מלשון חשיבות כמו משם רועה אבן ישראל, ועל שם זה נקרא החכם רבי אברהם בן עזרא גם כן אבן עזרא". ובהערה שם: "אמנם התשבי כתב: אבן, כל אותם מקומות שהיו בקיאים בלשון היו מיחסין עצמן אבן, שהוא כמו בן בעברי. אבל אינו כמו בן המצטרף לאב כי אם למשפחה". וראה בתענית דף כ ע"ב בתורה בהכנתו: "רבי אברהם אבן עזרא שכל בני משפחתו היו נקראים כך".

¹³ ספר יוסיפון פרק סד: "על כל ארץ הגליל מארץ נפתלי והלאה, ליוסף בן גוריון הכהן, כי נמשח אז למשוח מלחמה". אבל לפי הנכתב בספר מלחמות היהודים, יוסף בן מתתיהו נתמנה

• במלחמה וביודפת:

עם פרוץ המרד מונה יוסף לאחראי על כל הגליל. כיון שהרומאים אמורים היו להגיע מן הצפון, היתה האחריות המוטלת על כתפיו רבה יותר משל עמיתיו האחראים על שאר חלקי הארץ.

המלחמה פרצה. בראשונה נלחמו הרומאים על יודפת, והטילו עליה מצור. יוסף עצמו היה בעיר ופקד על מלחמת ההגנה. תוך ארבעים ושבעה יום נפלה יודפת המבוצרת, והרומאים טבחו בכל יושביה. יוסף נמלט והתחבא במערה עם ארבעים מחבריו. מקום מחבואם נודע לרומאים והם קראו להם לצאת ולהכנע.

האנשים שעם יוסף החליטו להרוג את עצמם ובלבד לא להתמסר לרומאים. אך יוסף עצמו ניסה לשכנע אותם כי טוב להם ליפול אל הרומאים מליטול נפשם בכפם. וכשסרבו לו סובב אותם בערמה, והציע להם להטיל גורל מי מהם יהרוג את השאר. כשנשאר הוא לבדו, מסר עצמו לרומאים.

מאז, סבב יוסף עם אספסיאנוס וטיטוס בקרבותיהם, קורא לכל היהודים להכנע לרומאים ולחסוך בדם. בתום המלחמה נלקח יוסף לרומא, לארמון טיטוס ואף קיבל את שם משפחתו של טיטוס (=פלאביוס). שם ישב וכתב את כל ספריו.

על מעשהו זה, יש הדורשים אותו לשבח ויש לגנאי. בפרק זה ננסה לעקוב אחר דעות שונות בדברי רבותינו.

• סופו של יוסף:

יש שכתב כי יוסף נהרג בחרב דומיציאנוס (הקיסר שאחר טיטוס, ואחיו) בעד אמונתו לאלקי ישראל. אך מקורו שגוי.¹⁴

לראש הצבא בגליל (מלחמות היהודים ספר ב פרק כ אות ה) ויוסף בן גוריון לראש הצבא בירושלים (שם אות ג). יש מזהים את יוסף בן גוריון עם גוריון בן יוסף, שיצא נגד הקנאים (מלחמות היהודים ספר רביעי פרק ג אות ט), ונהרג בידי הקנאים מיד אחר שיצאו האדומים את ירושלים (מלחמות היהודים ספר רביעי פרק ו אות א). ראה גם בספר תולדות ספרות ישראל לישראל צינברג, עמוד 288, שכתב כי יוסף בן גוריון הוא מפקד ירושלים, ושמו התערבב בטעות עם יוסף בן מתתיהו מפקד הגליל ומחבר הספרים המפורסם. (בשם א נויבאואר בספר סדר החכמים וקורות הימים חלק א עמוד 190 – 191).

¹⁴ הרב יקותיאל יהודה גרינואלד: לתולדות הסנהדרין בישראל. ניו יארק תשי סוף פרק רביעי. הערה 51. והביא מקורו "ההסטוריון הרומאי (כמאה שנה אחר החורבן) דיו קאסיוס, המובא בגרס שפר ח"ב עמוד 211". אך המעיין בספרי דיו קאסיוס יראה שלא כתב דבר כזה. והמעין

חייב או זכאי

• יוסף בן מתתיהו הכהן או יוספוס פלאביוס:

שני גוונים בלבד מכילה קשת הדעות על אודות יוסף בן מתתיהו הכהן. שחור כהה ואפל מצד אחד, ומנגד לבן, צח ובוהק. בראש אותם הרואים ביוסף את "יוסף בן מתתיהו הכהן, משיח מלחמה, מזרע חשמונאי איש צדיק וישר", עומד יוסף עצמו. לפי שעל מה שהעיד הוא על עצמו בספריו מתבססים כל אותם הטוענים לצדקתו. ואף הוא העיד על עצמו כי מוצאו ממרום גזע היחס¹⁵, כי היה מהולל בפי כל בילדותו¹⁶, ונערץ בפי העם בהיותו איש¹⁷, חכם וערום¹⁸, והגיע כמעט למדרגת הנבואה¹⁹.

בספרו של גרץ יראה שכתב דבריו כדבר מוחלט, ואכן נתן מקום לטעות שמקורו מדברי דיו קאסיוס, אך בהערות צוין שהם "השערת המחבר".

¹⁵ בראש ספר חיי יוסף: "אני לא בן בלי שם הנני, כי אם צאצא משפחת כהנים עתיקה, ולא ממוצא כהנים פשוטים . . . מצד אמי הנני מגזע מלכים כי היא ממשפחת החשמונאים . . .". לא ברור מה יעשה יוסף עם הגמרא (בבא בתרא דף ג ע"ב): כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא. וכן פסק שמואל להלכה בקידושין ע ע"ב. (וע' רש"י בבא בתרא שם).

¹⁶ חיי יוסף פרק ב: "בהיותי עוד ילד כמעט, כבן ארבע עשרה שנה, הייתי מהולל בפי כל בשקידתי בלימודים, והכהנים הגדולים וראשי העם היו מבקרים אותי למען אשר ישמעו מפי באורים נאמנים לתורה".

¹⁷ כמה ביטויים מסוג זה נמצאים בספריו. לדוגמה ראה מלחמות ספר ג פרק ז אות טז, כי יושבי יודפת הפצירו בו לבל יעזבם: "בהאמינם כי ממנו תבוא ישועתם. הם בטחו כי לא תאונה להם רעה אם ישאר יוסף בקרבם". יוסיפון פרק עב: "אותך ראינו צדיק לפנינו, ושר וגדול". וראה במלחמות ספר ג פרק ט אות ה את תיאור בכית יהודי ירושלים על יוסף כשהגיע לשם השמועה הכוזבת על מותו ביודפת.

¹⁸ מלחמות היהודים ספר ג פרק ז אות ג: "האיש הזה (יוסף) נחשב לגדול בחכמתו מכל שונאיו (של אספסיאנוס)".

¹⁹ מלחמות היהודים ספר ג פרק ח אות ט: "שמעה אזנו (של אספסיאנוס) כי קמה נבואת יוסף בדברים רבים . . . ומיני אז האמין בנבואותיו". ובמלחמות היהודים ספר ד סוף פרק י: "ככה קיבל יוסף בשכר נבואתו את כבודו הראשון, ומן היום ההוא והלאה נאמן לצופה עתידות". יש לציין כי רבן יוחנן בן זכאי שכינה את אספסיאנוס "קיסר", ביסס דבריו על הבנת ודרש פסוק. ולא התיימר לנבואה.

מאידך, יש הרואים אותו כ-"יוספוס פלאביוס, עבד בית לאספסיאנוס וטיטוס"²⁰. גם הם, הטוענים כאילו היה יוסף עוכר ישראל, מתבססים על אותם מקורות עצמם, על ספריו וכתביו של יוסף. ובהביטם לתיאור מאורעות שונים על ידי יוסף, לביטוי, להסבריו, להוספותיו ולהשמטותיו, הוציאו עליו גזר דין לחובה²¹.

• השוללים:

בראש מחנה השוללים בדורות האחרונים, עומד הגאון רבי יצחק אייזיק הלוי, בספרו "דורות הראשונים". בשיטתו נקטו שלשת תלמידיו: רבי שלמה רוטנברג בספרו גדול הכמות והאיכות "תולדות עם עולם", רבי אביגדור מילר בספרו "עם סגולה", ורבי טוביה טביומי בקובץ מאמריו "טל אורות", (בפרט במאמרו "פולמוס פלאביוס"), ובמאמרו בספר היובל לזכרו של הגר"א הלפרין²².

לדבריהם, רוב השבחים שהעיד יוסף על עצמו, מופרזים ולא נכונים. יוסף – לטענתם – לא היה כהן משיח מלחמה כפי שהציג את עצמו, אלא איש מדון שבערמתו כבש לו מקום בראש פלוגת אנשים חסרי לב, כמותו עצמו. ואת שעת המשבר האיומה הזו ניסו לנצל לטובתם.

יוסף – לטענתם – היה שונא לחכז"ל. את שמעון הצדיק, הילל הזקן, ורבן שמעון בן גמליאל הזכיר רק בדרך אגב. ואילו לרבן יוחנן בן זכאי, וכל גדולי ומנהיגי התורה והעם בכל הזמנים, לא התייחס כלל.

²⁰ השם "פלאביוס" הוא שם משפחתם של אספסיאנוס וטיטוס. יוסף נקרא כך כעבדם.

²¹ ראה עם סגולה חלק ב מספר 659: "למרות שיוסיפוס הצליח לרמות את הקוראים באמצעות התעלמות, על ידי סילוף, ובעזרת הסברים חד צדדיים . . . באם אנו מתעלמים מסילופיו והסבריו הערמומיים אוספים את דבריו בכתביו השונים ומקשרים ביניהם, מתגלה לעיתים קרובות האמת כפי שהיא".

וראה דיונים אודותיו גם בתורה שלמה, השמטות לחלק יז, עמוד שמו.

²² ראה גם תורה שלמה השמטות לפרשת משפטים עמוד שמו. ירחון סיני, חוברת קנג-קנד, במאמרו של יעקב בן שלמה זלוטניק, שניסה להוכיח כי יוסף היה משומד ונוצרי. ישנם גם אישים לא תורניים שהתייחסו אליו בשלילה. ראה הקדמת והערות ד"ר מנחם שטיין לספר "חיי יוסף". (לדוגמה, בעמוד קו הערה 2: שנת הולדתו של יוסף היא התאריך היחיד אצל יוסף אשר אין להטיל ספק באמינותו . . .). מאידך, ראה הקדמתו של ד"ר שמחוני מתרגם הספר מלחמות היהודים, שממליץ טוב על יוסף. בתקופה מסויימת נערך במדינת ישראל מעין משפט פומבי ליוסף, בו הואשם בבגידה, והופיעו בו עידי אופי כאלה ואחרים.

הוא מציג את העם²³ כאילו היו בו שלש כיתות, פרושים, צדוקים ואיסיים (וקנאים). בעוד שלאמיתו של דבר היה העם רובו ככולו נוטה לצד הפרושים, חכמי התורה. ורק מיעוט קטן וקולני נטה אחרי הצדוקים²⁴. הביטוי "פרושים" בו הוא מרבה להשתמש ככינוי לחכמי התורה, הוא ביטוי של זלזול בו השתמשו רק הצדוקים. וגם בש"ס הוא מובא רק במקומות בהם מצטטת הגמרא את דברי הצדוקים²⁵.

יוסף – לדבריהם – מציג את היהודים תמיד כאילו הם אנשי ריב שואפי מדון. הם המורדים בינאי, בהורדוס וברומאים, הם הרודפים את הצדוקים שואפי השלום בכל עת מצוא, והם האשמים בכל אשר הגיע עליהם²⁶. כל ההיסטוריה של יוסף ורוב ספריו נכתבו במוצהר למטרה אחת, להצדיק את שמו, את שושלת הורדוס²⁷, וביחוד את הרומאים. לבד מהעובדות המפורסמות אותן לא יכל לסלף, שִׁכְתָּב יוסף – לדבריהם – סילף ושינה, וכתב ככל העולה על רוחו, ובלבד שהתמונה המתקבלת תשקף את צדקתו הוא, ואת אהבת האדם של אגריפס השני ושל טיטוס.

● עֲדוֹ שֶׁל יוֹסֵף:

יוסף עצמו מביא עדים נאמנים על אמיתות ספריו, את אגריפס השני ואת אספסיאנוס וטיטוס²⁸:

וכה הוסיפה לי האמת אומץ עד אשר מלאני לבי לקחת לי לעדים בתחילה את אספסיאנוס וטיטוס, הגיבורים המנצחים במלחמה

²³ מלחמות היהודים ספר ב פרק ח אות ב. קדמוניות היהודים ספר יח סעיף א אות ג.

²⁴ עם סגולה חלק ג מספר 5. ובהרבה מקומות בכתבי יוסף משמע כדבריו.

²⁵ ראה לדוגמה במסכת ידים פרק ד משנה ו ואילך "אומרים צדוקים, קובלין אנו עליכם פרושים...". ביסוס והרחבה לטענה זו על הביטוי "פרושים" ראה בספר הזכרון לזכרו של הגר"א הלפרין. (וע' חגיגה פרק ב משנה ז). על הטענה כנגד יוסף ראה עם סגולה חלק ב מספר 569.

²⁶ בנושא זה ראה עם סגולה חלק ב פרק ד מספר 409, מספר 424, 442, 591, 658 ואילך.

²⁷ ראה על זה באריכות בספר דורות הראשונים, חלק ראשון כרך שלישי, מאמר: "הורדוס האדומי וממשלתו בארץ יהודה".

²⁸ נגד אפיין מאמר א אות ט. התייחסות מעניינת לאהבת האמת של אספסיאנוס כפי שהיא משתקפת בדברי יוסף, ניתן לראות גם ממה שכתב בחיי יוסף פרק סה, אל מתנגדו המושבע יוסטוס איש טבריה: "ההוכחה החזקה ביותר נגדך היא כי ספרך סותר את הנאמר בספרי הזכרונות של הקיסר (אספסיאנוס)".

הזאת, ולהם נתתי ספרי לראשונה, ואחריהם מכרתי אותו לרבים מבין הרומאים אשר יצאו אתם יחד למלחמה. וגם לרבים מבני עמנו והם אנשים משכילים בחכמה יוונית כמו יוליוס ארכילאוס, הורדוס הנאור, וגם המלך אגריפס איש המופת בעצמו. וכולם העידו בי יחד כי שמרתי על האמת מאד.

לטענת השוללים, עדות זו כשלעצמה דיה לפסול את ספריו של יוסף, ומעידה על המגמתיות השוררת בהם. זאת ועוד:

המלך אגריפס כתב שישים ושנים אגרות להעיד על אמיתות ספרי²⁹.

וכי יעלה על הדעת שלצורך עדות על דיוק הספר יש צורך בשישים ושנים אגרות? אין זאת אלא שבאגרות אלו הורה אגריפס ליוסף כיצד להציג עובדות שונות, את מה לשנות, ממה להתעלם, ואלו דברים לשים בפי דוברים שונים³⁰.

● בכיה לדורות:

חשיבות רבה נודעה לספרי יוסף בעיני ההסטוריונים במרוצת הדורות. הם הספרים היחידים כמעט שנותרו מאותה תקופה, המתארים את המתרחש בארץ ישראל ויהודה. ובעיניהם של ההסטוריונים, דוקא העובדה כי נכתבו על ידי יהודי, ששימש בתפקיד כה חשוב במלחמה, ולבסוף ערק, מוסיפה להם משנה תוקף.

על נקודה זו כותב הרב אביגדור מילר³¹:

מבחינה הסטורית גרמו ספרי יוסף נזק עצום לעם היהודי. כאשר ההסטוריונים גויים רבים מסתמכים על דבריו ומציגים את היהודים כפי שהוא הציג אותם: עם שואף מדון.

²⁹ חיי יוסף פרק סה (לקראת סופו).

³⁰ ראה על טענה זו בעם סגולה חלק ב מספר 569 ומספר 715. וחלק ג מספר 2.

³¹ עם סגולה חלק ב מספר 563. ראה גם מספר 568 ואילך. מספר 591. מספר 659, 661, ועוד.

● המזכים:

לעומתם, רוב האישים התורניים עד בעל דורות הראשונים, וחלקם גם אחריו, רואים ביוסיפון איש צדיק וישר. שהתפקח בפתאומיות ובאכזריות משכרון ה"חופש" כאשר העיר המבוצרת ביותר בגליל, יודפת, קרסה מול מכונת המלחמה הרומאית המשוכללת תוך פחות מחדשיים. הוא, שראה את מחיר הדמים הנורא ששילמה יודפת. ששמע את זעקות הילדים ונאקת החללים, רצה למנוע את טבח כל תושבי הגליל, ירושלים, וכל הארץ. ולכן לא היסס, ובסיכון עצמי רב נטל על עצמו את התפקיד לנסות ולהציל את הניתן.³² הם משוים אותו דוקא לרבן יוחנן בן זכאי, שניסה להידבר עם אספסיאנוס. אין בספריו התייחסות לחכז"ל משום שלא זו היתה כוונת הספר. מטרת הכותב היתה דוקא להתייחס להשתלשלות המלוכה והמלכים, שהביאה בסופו של דבר למלחמות ולחורבן, כפי הנראה בעיני בשר. ולא לכתיבת הסטוריה של עם ישראל מהיבט יהודי דתי. גם בנוגע ל"כת" הפרושים: למעשה, מסתבר שיוסף בדברו על הפרושים מתכוון על אותם שכינו חז"ל בשם "חברים". כדי להעריך את מספרם יש לקחת בחשבון כי בימי הלל (והורדוס) נמנו כששת אלפים איש שלא הסכימו להשבע אמונים להורדוס.³³ אנשי הלל. את אלה מכנה יוסף "כת" הפרושים. ומספר זה הלא אמנם איננו יותר מאשר "כת". שאר העם, אם כי נטה רובו ככולו לדעתם, והיה נלהב לשמוע בקולם דוקא, (כפי שהזכיר יוסף עצמו כמה פעמים), לא היה בהגדרה ההלכתית של "חבר" ולא אליו כיון יוסף במילה "פרושים".

● אמינות ספריו:

העובדות הן, כי רש"י ועוד ראשונים מביאים ראיות ממנו ומן הספר "יוסיפון"³⁴, אך רובם ככולן הן מסוג הדברים העובדתיים, הסיפוריים. (שמה של ירחו, גובה הבית). והן כנראה לא רק נכונות אלא גם מדויקות. תיאור

³² ישנם גם אישים לא תורניים שהתייחסו אליו בחיוב. ראה לדוגמה הקדמת ד"ר שמחוני המתרגם והעורך של מלחמות היהודים.

³³ קדמוניות היהודים ספר יז פרק ב אות ד.

³⁴ בהרבה מאד מקומות, בפרט בספר דניאל. ראה רשימה חלקית מאד ביוסיפון מהדורת הומינר עמוד 24. באברבנאל ניתן למצוא קטעים שלמים המצוטטים מיוסיפון. ראה לדוגמה בדברי האברבנאל על התוכחה, המצוטטים מיוסיפון פרק לט. ללא ציון מקורם.

בית המקדש שבספריו היה מקובל משך שנים על כל ההסטוריונים כמוגזם מאד, אך בחפירות ארכיאולוגיות התברר כי תיאורו נכון ומדויק.³⁵

שונה הדבר בהתייחסותו לאישים או בפירוש שהוא נותן למעשיהם. כאן, הוא סותר לעיתים את דברי חכז"ל, לעיתים את דברי עצמו, ולעיתים את שניהם יחדיו.

הדוגמה המפורסמת ביותר היא התייחסותו לטיטוס. הוא כותב כי טיטוס "צדיק וישר" לא רצה לשרוף את המקדש, ואף שלף את חרבו על חייליו הסוררים. בעוד חז"ל מספרים לנו ההיפך מזה. (ראה מעט הרחבה בנושא בנספח "הערות על אודות החורבן").

ללא ספק, הסתירות שבספריו גדולות מדי ורבות מדי כדי שיהיה אפשר לתלות אותם בפליטות קולמוס או בזכרון שנחלש, דוגמת "אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד". כל המשוה אותם מקרים עצמם כפי שהם מסופרים במלחמות היהודים וכפי שהם מסופרים בקדמוניות היהודים, יווכח כי העובדות תואמות ברוב המקרים (גם אם לא בכולם) אבל הפרשנות הניתנת להם שונה מקצה לקצה.

● מספר דוגמאות:

בספר חיי יוסף:

"בהיותי עוד ילד כמעט, כבן ארבע עשרה שנה, הייתי מהולל בפי כל בשקידתי בלימודים, והכהנים הגדולים וראשי העם היו מבקרים אותי למען אשר ישמעו מפי באורים נאמנים לתורה".

³⁵ הארכיאולוג הראשי בחפירות סביב הר הבית, מאיר בן דב. בספרו חפירות הר הבית, בצל הכתלים ולאור התגליות. הוצאת כתר ירושלים. למעשה הקדימו האנגלי וורן, שהיה חוקר מטעם ממשלת בריטניה בירושלים ובהר הבית (על שמו נקראים קשת וורן ופיר וורן). בעיתון הלבנון כג סיון תרכט עמודים 174-175 נכתב בשם: ה' ווארען המפקד על המחפשים והחופרים, כך: "ויאזפעס אשר אמר כי גובה החומות מבית המקדש שבירושלים היה לחרדת הרואים, ואשר עד עתה רבים אמרו כי סיפורו הוא בגזמא, עתה נראה כי ספורו צודק ואין כל גוזמא בו".

בעל דורות הראשונים ומחנהו מתקיפים את הסיפור. וכי יעלה על הדעת שבדורו של רבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו, יבואו לשאול דבר הלכה מנער עלום שם, (או אף מיוחס). וכי חסרים היו גדולי תורה ענקי רוח לשאול מפייהם דבר ד' ותורתו?

כנגדם טוענים המזכים³⁶, כי אין כונת יוסף שבאו לשאלו הלכה או דברים שלא ידעו אלא "באורים". והכונה רק שבאו להשתעשע עימו כדרך שמשעשעים עם "ילד כמעט", יניק וחכים, או "צורבא מרבנן" בחור חריף, בשאלות שונות, כפי שבוחנים ילד פיקח.

בעל דורות הראשונים תמה מדוע לא נזכר שמו בתלמוד כלל. אין זאת כי לא היה כלל מתופשי תורה, ואף בהנהגתו ובמלחמותיו לא היה פועל לפי רצון חכמים, ולא היה שלוחא דרבנן.

כנגדו טוענים³⁷, כי אין מכאן אף שמץ ראייה. שהלא אפילו יהודה המכבי לא נזכר בחז"ל. גם רובם של שמונים תלמידי הלל ועוד רבים וטובים לא הוזכרו בשמותיהם. גם יהודה בן ציפירוס ומתתיהו בן מרגליות הנהרגים בפקודת הורדוס על דבר נשר הזהב שבבית המקדש³⁸, והם "גדולי חכמי היהודים", "יצא להם שם כי הם יודעים באר היטב את תורת אבותינו, ועל כן גדל כבודם מאד על פני כל העם, ורבים מבני הנעורים ישבו לפני החכמים האלה בדרשם את התורה ובכל יום ויום נאסף מסביב להם מחנה בחורים גדול". והנה גם שני חכמים אלו לא הוזכר שמם כלל בתלמוד או במדרשים.

אמנם יש שהביאו³⁹ כמה מקומות בתלמוד שלטענתם הכונה בהם על יוסף בן מתתיהו או על ספריו.

³⁶ הרב יקותיאל יהודה גרינואלד: לתולדות הסנהדרין בישראל. ניו יארק תשי.

³⁷ הרב יקותיאל יהודה גרינואלד: לתולדות הסנהדרין בישראל. ניו יארק תשי עמוד 106 הערה 34.

³⁸ קדמוניות היהודים ספר יז ו ב-ד. מלחמות היהודים ספר א פרק לג ב-ד. ראה גם בעם סגולה חלק ב סוף פרק ה, 497-498. הובא אצלנו בסוף ימי הורדוס.

³⁹ ראה גם בשר"ת זכר יהוסף (שטרן) במאמר תהלוכות האגדות פרק לג. "במסכת תענית (דף כג ע"א) נקטינן "מצינו בימי הורדוס" לשון זה אינו מורגל בתלמוד, היכן מצינו? אלא שנזכר להדיא ביוסיפון. ורבים אומרים שהוא יוסף הכהן המוזכר לשבח בפרק ז דמקוואות על כתיבת קלמריין שהיה מפורסם בכך, רק שמשכו ידיהם מלהזכיר ספרו שהיה קבלתם נגד

לבד מזאת, מביאים הם: "הלא האברבנאל החליט כי יוסף שלנו (הבוגד והזייפן)⁴⁰ הוא התנא רבי יוסי הכהן אשר רבן יוחנן בן זכאי משבחו לחסיד".

• התייחסות ליוסף האיש, בספר זה:

לא לנו לשפוט את יוסף בן מתתיהו על מעשיו במערה, לא לנו לשפוט על ספריו אשר כתב ועל מה שלא כתב בהם, לא לנו לשפוט על מגוריו בצל מלכי רומא ובראשם טיטוס הרשע, ועל הסתירות שנמצאו בכתביו לדברי חז"ל.

העובדות הן, כי כמעט כל הידוע לנו על יוסף בן מתתיהו, ידוע לנו מכתביו עצמו. הוא המספר הוא המעיד והוא המביא ראייה ממנו עליו⁴¹. כתביו של בעל מחלוקתו העיקרי, יוסטוס איש טבריה, אינם בידינו.

אין לנו העוז, ואין לנו לשם מה⁴², להוציא משפט על אדם שחי בתקופת התנאים, שדיבר פנים אל פנים עם רבן שמעון בן גמליאל ותלמידיו. איננו יכולים להגיע למקומו, ולא לנו לדון אותו.

ישנן הטוענים, שחכמי ישראל המכנים אותו "צדיק וישר" ועוד כהנה וכהנה, לא ראו את ספריו מלבד הספר יוסיפון. עובדתית, הטענות נכונות הן⁴³. אך

דבריו בענין טיטוס וחשמונאים והורדוס ומרימי שמכיש האמור. כו' ובמסכת שבת דף יט ע"א אמרו על רבי יוסי הכהן (שלא נמצא כתב ידו ביד נכרי מעולם) ולדעת קצת הוא יוסיפון כנאות לומר הפלגת ענין כזה רק על משוח מלחמה. ע"ש עוד.

⁴⁰ כך במקור. כונת הכותב להדגיש את הקיטוב בין שתי השיטות. דברי האברבנאל הובאו להלן.

⁴¹ לכן מגוחכת הטענה הנשמעת מכאלה הרוצים להאדיר שמו, וטוענים הכיצד ניתן לשפוט איש שאף הכהנים הגדולים באו לשאלו שאלות בתורה כשהיה נער צעיר, שהרי כל מקורו של סיפור זה הוא מפי יוסף עצמו, ואם נשפטו לחובה, מי לידנו יתקע כי אמת בפיו. מה עוד שקשה לומר כי היה גדול בתורה כל כך עד שבאו מגדולי הכהנים לשאלו שאלות, (וזה בדור תנאים, דורו של רבן יוחנן בן זכאי), ראה לעיל המובא על זה.

⁴² לבד משני אלה, בכל הנוגע למקרי המלחמה עצמה, חסרים גם המון פרטים על מה שקרה. לדוגמה, בימי יהודה המכבי יצאו היהודים לקרב בשמונה מאות איש מול עשרים ושניים אלף יוונים. ואילו כאן לא יצאו היהודים כלל לקרב מסודר מול הרומאים. כל עיר התבצרה בחומותיה עד שנכבשה. גם כאשר נכבשה עיר אחר עיר בגליל, לא התאחדו יושבי הערים האחרות לקרב, ומאידך, לא נכנעו. לא מצאתי הסבר לתופעה זו.

⁴³ חוץ מהספר יוסיפון, עליו כבר הובא לעיל שאינו אמין וידי זרים שלטו בו, כל ספריו תורגמו מיוונית ורומאית עתיקה רק בשנים האחרונות (יחסית). הגר"א התבטא שהיה רוצה מאד שיתורגמו ספריו כדי שיוכל לקרוא אותם (ראה להלן).

בכל זאת יש צורך בכתפים רחבות מאד לבוא ולומר שרבותינו הקדמונים, מהמהר"ל והאברבנאל ועד רבי צדוק הכהן, טעו.

• ההתייחסות לספריו בספר זה:

יוסף עצמו⁴⁴, כותב על אחד ניקולאוס, כך —

את הבניין הזה מזכיר גם ניקולאוס כותב דברי הימים שבדורו של הורדוס, אולם כמובן אינו אומר שהורדוס בעצמו גם ירד לקבר (=קברם של דוד ושלמה מלכי יהודה וישראל), משום שמבין הוא שזה מעשה לא נאה. גם בשאר עניינים כותב תמיד ניקולאוס את ספרו בדרך זו, שכן מאַח שחי במלכות הורדוס וישב אתו בכפיפה אחת, כתב את חיבורו מתוך חנופה וכדי לשרתו. והוא נוגע רק בדברים שהביאו להורדוס תהילה, ומשוה פנים הפוכות לדברים רבים שאינם צודקים כגלוי לכל, ושוקד להסתירם בכל הדרכים. הוא מפליג בשבח מעשיו המתוקנים של המלך, ואילו על המעשים שנעשו שלא כדן הוא להוט ללמד סגוריה.

ברם, אדם יכול לדון אותו לכף זכות במידה רבה, כפי שאמרתי, שהרי לא חיבר ספר דברי הימים בשביל שארי בני אדם אלא עשה אותו לשמש למלך. ואילו אנחנו (=כותב יוסף על עצמו), שהננו ממשפחה קרובה למלכי בית חשמונאי, והננו משמשים בשל כך בכהונה בכבוד, חשבנו שאין זה נאה לדבר שום דבר שקר עליהם, והרצנו את המאורעות ללא דופי ובמידת הצדק.

אף על פי שהננו נוהגים כבוד ברבים מצאצאיו של הורדוס, המולכים עוד כיום (=אגריפס השני), הננו מכבדים את האמת על פניהם. אותה סיפרנו כל אימת שהדבר נראה לנו כדבר צדק, ובגלל זה השתלשלו העניינים עד שקפץ עלינו רוגזם של אלה.

למעשה, מעיד כאן יוסף על עצמו, כי התעמת והסתכסך עם אגריפס השני בגלל מה שכתב על הורדוס. סביר להניח כי אגריפס השני חרד לכבוד עצמו לא פחות מלכבוד הורדוס סבו. סביר גם להניח שטיטוס ואספסיאנוס לא היו

⁴⁴ קדמוניות היהודים ספר טז פרק ז אות א.

שונים הרבה ממנו בענין זה. לא קשה לשער, בעימות בין יוסף לבין אספסיאנוס, טיטוס ואגריפס, ידו של מי היתה על העליונה⁴⁵.

לא רחוקה ההשערה (השערה בלבד!), כי יוסף כתב בכונה את הקטע הנ"ל, והביא בכונה את תוכן אגרותיו של אגריפס (הובאו למעלה), כדי שיבין כל קורא שעיניו בראשו עד כמה אמין ספר זה בכל הנוגע לרומא וקיסריה, ובכל הנוגע לבית הורדוס.

הציטוט אותו מביא יוסף מאגרות אגריפס:

נראה כי אינך זקוק להוראות למען אשר תוכל לתאר כמו את כל הענין מראשיתו, בכל זאת, כאשר תבוא אלי אספר לך כמה דברים שאינם ידועים לאיש.

יתכן והובא על ידי יוסף בכונה, כרמז שקוף, שלאורך כל הכתיבה נתקבלו "הוראות כיצד לתאר את הענין". וסופרו "דברים שלא היו ידועים לאיש" (או שלא התרחשו כלל).

לסיכום: תאורי האתרים, האישים שאינם נוגעים לישראל, והתיאורים הכלליים, נכונים, וניתן לסמוך עליהם. בכל מה שכתב בנוגע לאנשים ומעשיהם, בפרט להורדוס, אגריפס השני, ושושלת הפלאביים (אספסיאנוס פלאביוס, וטיטוס פלאביוס), יש להתייחס בעין ביקורתית.

ומכאן מודעה, כי בכל מקום בו נשמעת ביקורת על יוסף וכתביו בספר זה, אין הכונה לדון ולהביע דעה על האיש. הכונה רק להצביע על מקום בו, כפי

⁴⁵ על הדרך בה נהגו הקיסרים הרומאים בסופרים שכתבו שלא לרוחם, ראה ספרו של ההסטוריון סוטוניוס: "חיי שנים עשר הקיסרים" (הוצאת מסדה תרגום ד"ר אלכסנדר שור) עמוד 124, על טיבריוס: "פייטן אחד נאשם על שהעליב בטרמאגיה אחת את אגממנון (דמות מיתולוגית יוונית, מהאילידה של הומרוס) בדברים בוטים. הסטוריון אחד (קרמוטיוס קורדוס) נאשם בכך שקרא לברוטוס ולקאסיוס "אחרוני הרומאים". שני המחברים הוצאו מיד להורג וכתביהם הושמדו". ושם עמוד 267, על דומיציאנוס (בן אספסיאנוס, אחי טיטוס): "הרג את הרמונס מטארכוס מחמת אי אלו רמזים שרמז בספר ההיסטוריה שכתב, ואף את הסופרים שהעתיקוהו ציוה להוקיע אל הצלב".

הנראה, שינה יוסף מן האמת, אף כי יתכן שהדבר נעשה מאונס או ממניעים טהורים. (כעין דעת רבי יצחק אברבנאל המובא לקמן, שכתב על יוסף שהוא תנא, אך בספריו יש דברים "בחילוף האמת").

דברי רבותינו עליו⁴⁶

• רבן שמעון בן גמליאל:

במקורותינו לא מוזכר מאומה מדברי רבן שמעון בן גמליאל (הנהרג) עליו, אך יוסף עצמו בספרו חיי יוסף⁴⁷ כותב כך:

הוא (=רבן שמעון בן גמליאל) היה רעו ומיודעו של יוחנן (=מגוש חלב, אויבו המושבע של יוסף) ועמי לא היה לבו שלם.

• רבי יצחק אברבנאל, בעל החוות יאיר, והרב חיד"א - "יוסף הוא תנא":

האברבנאל בפירושו על המשנה⁴⁸: "חמישה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי כו' הוא היה מונה שבחן כו' יוסי הכהן — חסיד". כתב:

ואחשוב אני שרבי יוסף הכהן הזה הוא יוסף בן גוריון, שהיה כהן, ומתלמידי רבן יוחנן בן זכאי בסוף בית שני.

ולפי דברי אברבנאל אלה, יוסף היה תנא⁴⁹.

⁴⁶ ספריו מוזכרים הרבה מאד במפרשי הנ"ך, ובשאר ספרים. כאן הובאו רק התיחסויות לאיש או לספריו ולא מקורות לציטוטים מהם. אוסף מקורות הובאו בספר אמרי ספר, עמוד קסג – קסה, ובהקדמת יוסיפון מהדורת הומינר.

⁴⁷ פרק לח. מפאת חשיבות הנקודה נביא כאן גם את התרגום האנגלי:

He was also an old friend and companion of John; but at that time he had a difference with me.

ובתרגום (חפשי) לעברית: "הוא היה גם חבר ותיק ורע ליוחנן, אך יחד עם זאת היה הבדל ביחסו אלי". גם בפרק ס בספר חיי יוסף ישנה התייחסות לרבן שמעון בן גמליאל, שלא בדרך ארץ. אמנם, אין לדעת איזה משקל יש לתת לביטוי "לא היה ליבו שלם". יתכן שיש להקביל אותו לביטויים דומים בגמרא, המדברים על שני תנאים, קדושי עליון, שלא הסכימו זה עם זה (גבה טורא בינייהו), ועדיין אין בכך משום פגם באחד מהם.

⁴⁸ אבות פרק ב משנה י-יא. פירוש האברבנאל יצא גם כספר נפרד בשם נחלת אבות.

ואומר אני שזה המסר אשר זכרו בשם יוסיפון הוא שקר, כי לא נמצא כזה בספר יוסיפון אשר בידנו. ואף שנודה להם (=אם נודה) שיוסף כתב זה, לא נקבלנו ממנו כי הרבה דברים כתב בחילוף האמת ובחילוף מה שהעידו עליהם כתבי הקדש, כדי להסביר פנים לרומיים כעבד העומד ביד אדונים קשים שידבר כרצונם.

הנה ראיתי בדברי הימים שנגף ד' את ירבעם ואת ישראל לפני אביה ובני יהודה ויפלו חללים מישראל חמש מאות אלף איש בחור. והוא כתב בספר שעשה לרומיים חמישים אלף איש בחור.

עוד כתוב בדברי הימים שהכין דוד לבית ד' זהב מאה אלף כיכר והוא כתב זהב חמש אלף כיכר. וכאלה רבות עימו שמירתו פן יקצפו עליו בדברו עימם דברי יתרונות שלא הגיעו (=הרומאים) להם החניפם בדברו כלבבם.

עוד תשוב ותראה שהמשיך מספר שנות דור ודור כפי טעויות המעתיקים ושבושיהם ואמר שהיה המבול שנת אלפים ו-רמב לברית העולם והוא כזב מבואר לפי עדות הכתובים וחשבונם. שהוא היה אלף ותנ"ו. וכן בחיי הראשונים ומולדתם.

וכבר הודו בזה חכמי הנוצרים וראו שחשבוננו אמיתי. ולא עשה זה יוסיפון רק להסביר פנים עמהם, כי לא עצר כח בתוך אויביו לחלוק על מה שהיה למפורסם אצלם.

ואין תלונתי על הגויים ועל חכמיהם רק עליו. כי הוא היה יועץ וחכם חרשים וכהן לא-ל עליון, שמאשר ראה עצמו ברומי עם מלכים ויועצי ארץ להיות בעיניהם כמוצא שלום וכמחליק לשון, כתב הדברים כפי מה שראה שהיו מוטבעים בהם בסברותיהם הכוזבות.

גם בדברי הנביאים שראה בהם זרות כפי ההרגל שינה והחליף אותם, ולא חלק כבוד לדברי הנביאים, מקום שהיה לו לקדש השם בתוכם ולהחזיק האמת. והוא באמת בכלל כי דבר ד' בזה.

. . . ויוסיפון לא עצר כח לחלוק על המספרים שראה ונמשך בדבריו לפי מה שמצא בספריהם.

גם בעל החוות יאיר⁵⁰, מביא ש"יוסף הכהן המוזכר במשנה ובברייתא יוכל להיות שהוא היוסיפון".
גם הרב חיד"א כותב⁵¹:

קלמרין של יוסף הכהן: מצאתי כתוב לרב אחד שכתב שקבל מרבתי דזהו יוסף הכהן בן גוריון הידוע שהיה כהן משוח מלחמה וחיבר ספר יוסיפון.

ראה בהערה קושיה על דבריהם⁵².

ובמקום אחר כותב עליו האברבנאל⁵³:

והגביר ברית לרבים שנה אחת: ... ויותר נכון אצלי לפרשו על רבן יוחנן בן זכאי וליוסף בן גוריון ולשאר הצדיקים שיצאו אל הרומיים לא במרד ולא במעל רק להיכנע תחת ידם.

אמנם, לגבי אמינות ספריו כתב האברבנאל במפורש, שאין לסמוך עליהם⁵⁴:

הנה בידא ואפריקנו ושאר חכמיהם הקדומים אמרו . . . והוכיחו זה באמרם שיוסיפון כתב בספרו לרומיים ש . . .

⁴⁹ דברי האברבנאל אינם מובנים לי. במדרש קהלת ז מצאנו: "חמישה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי. כל זמן שהיה קיים היו יושבים לפניו. כשנפטר הלכו ליבנה". רבן יוחנן נפטר אחר החורבן, ויוסף בן מתתיהו היה אז ברומא, כותב את ספריו בארמון אספסיאנוס (ראה בספרו חיי יוסף). ולא הלך ליבנה ללמוד. ודוחק גדול מאד לומר שהכונה לחמישה תלמידים אחרים. מקור נוסף לדעה שיוסף הוא תנא דאה לעיל בהערה שבקטע "מספר דוגמאות".

⁵⁰ בכתב יד שלא נדפס. הובא בסיני חוברת רמא עמוד ריב. הובאה בספר תורה שלמה (הרב מנחם כשר) הערות לחלק יז עמוד שמו.

⁵¹ בספרו פתח עיניים סוף מסכת מקוואות.

⁵² בספר יוסיפון פרק פה מעיד יוסף על אשת נעוריו שלא היו לו בנים ממנה. וכתב שם המגיה (בתחתית העמוד) כי מכאן ראינו שיוסיפון אינו יוסף הכהן שבתלמוד, שהרי אשתו של יוסף הכהן מתה עליו עוד בזמן הבית (כמובא במסכת זבחים דף ק ע"א), והיו לו בנים ממנה (כמובא במסכת מועד קטן דף כג ע"א).

⁵³ מעייני הישועה מעין אחד עשר תמר ח.

⁵⁴ מעייני הישועה מעין עשירי תמר ז.

סוף דבר אין להקשות על דברי חז"ל מדברי יוסיפון כי הם בבית שני היו גדולים כמוהו, ויותר חכמים ויראי שמים, ולא החניפו פנים לרומים כמוהו. לכן דבריהם אמת.

• ספר יוחסין "אני סומך עליו":

בדורו של האברבנאל, דור גרוש ספרד⁵⁵:

ועוד שסומכים כולם על יוסף בן גוריון הכהן אף על פי שגם אני אני סומך עליו וכי גם הוא מדבר גוזמות ולשון מדברת גדולות ועושה חשבונות שאינם באים בפשוטי התורה . . .

• רבי מנשה בן ישראל – גברא רבה:

רבי מנשה בן ישראל בספרו נשמת חיים⁵⁶ דן על ניחוש וידיעת עתידות על ידי בעלי חיים. ומביא ראיה מקדמוניות היהודים⁵⁷:

ומה מאד נפלאתי ממה שכתב הסופר הנאמן יוסף בן גוריון בספר היחס מהקדמוניות לרומיים. ובאמת אם לא היה גברא רבה כמוהו קא מסהיד עליה היה לי כמו אכזב מים לא נאמנו... .

• רבי צדוק הכהן "יוסף כתב כפי הבנתו":

מדבר על הסתירות בין כתביו של יוסף לדברי חז"ל. בעיקר לגבי טיטוס. יוסף כותב⁵⁸ כי טיטוס לא רצה להחריב את בית המקדש, וכששילחו הרומאים אש בקודש הקדשים היה טיטוס "צועק לבלתי עשות כן ולא שמעו אליו, וישלוח

⁵⁵ תחילת מאמר הששי.

⁵⁶ מאמר שלישי פרק כב.

⁵⁷ קדמוניות היהודים ספר שמונה עשר פסקה ו אות ז. במעשה אחד שניבא לאגריפס שימלוך על פי קריאת עורב (או אוה).

⁵⁸ יוסיפון פרק צד.

את חרבו ויגער בשרי עמו ויחרפם ויקללם". ואילו חז"ל כותבים⁵⁹ כי טיטוס ביזה את המקדש, וגדר את הפרוכת, וכו'. וכך כותב על זה רבי צדוק הכהן⁶⁰:

וזו היא הסיבה לדעת בהשינויים הרבים בספרי החורבן שיראה הרואה ממה שנזכרו בגמרא ומדרשי חז"ל עם מה שנראה בספר יוסף הכהן בן גוריון. אם בכלל במה שרז"ל קראוהו טיטוס הרשע והפליגו מרשעותו, והוא עשאו לצדיק וישר⁶¹. ואם בפרטי מעשים רבים. אבל הוא דבר ההבדל אשר אמרנו כי יוסף הכהן סופר היה לא נביא או בעל רוח הקודש, וכתב מה שכתב כפי מה שידע וראה ושמע וכפי מה שהיה בלבו ודעתו ודרכו, אשר לפיכך אי אפשר לדעת האמת הברור לסבות האמורות. אבל רז"ל אשר אמנם היו כולם בעלי רוח הקודש כמודעת, וידעו כל הדברים שבלב והספורים אשר לא נתפרסמו, ולא נטו לאחד מן הצדדים אבל זכרו האמת אשר הוא, לפיכך באו השנויים האלה. וכ"ש שנמצאו השנויים מספרי חז"ל בהרבה ספורים אל סופרי דברי הימים של מלכי העמים לעילות האמורות.

• מהר"ל בבאר הגולה "אף כי נודה לדברי יוסיפון"⁶²:

גם המהר"ל הקשה על סתירה זו בין דברי יוסף לדברי חז"ל בנוגע לטיטוס, והאריך לתרץ:

ואולי ישיב אדם, שהרי נמצא בספר יוסיפון כי אדרבא טיטוס היה מוחה בהם שלא לשרוף. אף כי נודה לדברי יוסיפון, הן חכמי אמת

⁵⁹ גיטין נו ע"ב, ויקרא רבה כב. וע' בהערות שביוסיפון שם. (גם הסופר הרומאי דיו קאסיוס מביא כי בשיבת שרי חיל הרומאים, גילה טיטוס את דעתו להחריב את המקדש). וראה בנספח "הערות אודות החורבן".

⁶⁰ אור זרוע לצדיק - מאמר על מהות לשון הקודש ד"ה וזו היא הסיבה.

⁶¹ הביטוי צדיק וישר על טיטוס, נמצא ביוסיפון פרק צז "והיה טיטוס איש צדיק וישר, וכל משפטיו היו בצדק, ועל דרך אונס החריב והשחית בירושלים את אשר החריב והשחית".

⁶² ספר באר הגולה - הבאר השישי. וע' בספר נצח ישראל פרק ה שכתב על דברי יוסיפון "זה אינו", ואחר כך חזר וכתב "ואף אם נודה לבעל יוסיפון", ותיירץ כעין המובא כאן. וכעין זה בחדושי אגדות חלק שני עמוד קה - מסכת גיטין. וראה בעין יעקב גיטין דף נו ע"א, בחידושי גאונים, שהביא את המהר"ל, בלשון: "אף אם נודע לבעל יוסיפון שדיבר (=טיטוס) טוב כו". ("נודע", במקום "נודה").

יודעים באמיתות התורה הם היו יודעים שלא היו דברים אלו רק להעמיד בית המקדש להיות בידו למלאות רצונו וחירופו וגידופו בו, והוא יתברך אשר ידע לבו נתן ב"ה לשריפת אש למען לא יתעולל בו הרשע בחרופו וגידופו כאשר עשה, כי לא היה כוונתו רק להתנגד אל הש"י, ואם לא כן לא היה נעשה על ידו מעשה זה שנשרף בית אלקינו, ודבר זה אין נעשה רק על ידי מי שמוכן לו. ולפיכך כל דבריו אשר נוטים שהיה רוצה שלא יהיה בית אלקינו נשרף, הכל עשה לחלל כבוד המקדש בתועבותיו.

וגם במקום אחר⁶³ כתב לתרץ את יוסיפון:

רק מפני שבעל יוסיפון כתב איזה דברים טובים על טיטוס, כי לא הראה (=טיטוס) עצמו רק שהוא איש טוב.

ולא כתב בפשטות שיוסיפון שיקר.

• רבי פנחס מקוריץ:

בספר יוסיפון⁶⁴ כתב יוסף את הקינה שקונן על חורבן ירושלים והרס המקדש. בשם רבי פנחס מקוריץ מובא⁶⁵:

פעם אחת ראה הרב בספר יוסיפון התפילה שהתפלל יוסף בן גוריון בעת החורבן. והיה מתאנח על זה הרב, ואמר שהוא בוש גדולה, איש גדול שהיה משוח מלחמה יתפלל תפילה כזאת, ואיזה דבר הניח והכניס בה. וואס האט ער דריינין גלייגט. ובדבר הזה היו יכולים לדעת שהגלות יהיה כאשר הוא בעוה"ר.

• צמח דוד - "איש צדיק וישר":

גם רבי דוד גאנז, תלמיד הרמ"א והמהר"ל מפראג מתייחס לסתירה בין דבר יוסף לדברי חז"ל⁶⁶:

⁶³ ספר נצח ישראל - פרק ה.

⁶⁴ פרק צז.

⁶⁵ אמרי פנחס עמוד פז אות צד. חכם הרזים קונטרס ח אות ט עמוד סו.

⁶⁶ בשנת ג"א תתכ"ח. דברי הצמח דוד הובאו גם בסדר הדורות שנת ג"א תתכ"ט בשמו.

יוסף בן גוריון הנ"ל חיבר ספרו אחר החורבן. ואם קצת דבריו נראים כסותרים דברי חז"ל בפרק הניזקין, מכל מקום תדע שהיה איש גדול בחכמה ותבונה וצדיק וישר, והוא קודם בזמן מחכמי הגמרא כמה מאות שנה, וראה הנעשה בימיו, והוא סופר נאמן. על כן אנשים חכמים ויודעים הלמו יחד סיפוריו וספורי חז"ל באופן שאין דבריהם סותרים זה לזה.

• רבי אברהם גאלאנטי - "אין תועלת בקריאתו"⁶⁷:

המקובל רבי אברהם גאלאנטי תלמיד רבי משה קורדובירו, חיבר ספר קול בוכים, והוא ביאור מגילת איכה. בספרו הוא מתייחס בעיקר לגלות השכינה. בהקדמתו הוא כותב כי ראוי לקרוא בספר זה -

... ולא לקרות בספר בן גוריון אשר אין תועלת בקריאתו, ומעולם לא ראיתי מי שמתפעל בעצמו ונרתע לאחוריו לשוב אל אלוהיו ^{הוא} בשמעו הדברים ההם...

אמנם גם רבי אברהם גאלאנטי אינו כותב נגד הספר עצמו או נגד מחברו, אלא נגד ביטול הזמן שבו.

• החיד"א "משפחת הגוריונים":⁶⁸

גם הרב חיד"א מתייחס בהערכה למי שהוא צאצא ל-"משפחת הכהנים הגוריונים"⁶⁸:

משפחת פרחיה הכהן או הכהן פרחיה מיחסת עצמה ליוסף הכהן בן גוריון כאשר העיד הרב חיד"א מפי השמועה בספר ועד לחכמים ח"א אות ת' סימן כ"ב וכן חתם שמו הרופא מ"ה שמואל פרחיה הכהן אחי מ"ה דניאל בדבריו אשר בסוף תשובת מהרש"ך ח"א: "מן הכהנים הגוריונים".

וכתב שם בסוף דבריו שהוא ממשפחת הכהנים הגוריונים ראשונים לכל דבר שבקדושה ר"ל שהוא ממשפחת יוסף בן גוריון.

⁶⁷ הקדמה לספרו קול בוכים.

⁶⁸ הובא בספר קורא הדורות דף לו עמוד ב. (יש דפוסים שנפל בהם טעות, ובמקום "הגוריונים" כתבו "הגונים").

• **רבי יעקב עמדין – יעב"ץ "ספרי קדש":**

בחשבו כמה כהנים גדולים עמדו בבית שני, מביא את יוסיפון לראיה⁶⁹:

וכן קיים מנין זה היוסיפון לרומיים. והוא היה מהכהנים החשובים ומשוח מלחמה בבית שני.

וכתב עוד⁷⁰:

דברי חכמי הדורות, כמו צמח דוד חלק ראשון וספר יוחסין חלק ראשון, הם נחשבים כספרי קודש ממש... ככה ספר יוסיפון העיברי, חלקיו הראשונים, רובם ככולם מעניני ישראל ונסים שנעשה להם, הללו ודאי מותרין לקרותן גם בשבת... אמנם, ספרו הששי – שקראו מלחמת ה' – שהוא המובחר ומסולת שבו, מצוה לקרותו בימי בין המצרים, אבל לא בשבת, מפני שצער הוא לנו...

• **ספר עקידת יצחק:**

דן אם מותר לאבד עצמו לדעת כדי שלא ימסר ביד עכו"ם, לשמד. והביא ראייה ממעשה יוסף ביופית⁷¹.

וכמה נעזר יוסף בן גוריון הכהן מזאת הסברה, בהיותו במערה עם ארבעים הגבורים עם שרידי חרב הנשארים איתו מארבעים אלף שהיו ראשונה, כשרצו לצאת ולהלחם עם מחנות הרומיים, עד שהשיאם עצה לאמר שטוב שיהרגו הם את עצמם, ושיטלו להם גורלות זוגים זוגים, עד שנשאר הוא ובן זוגו באחרונה, לא רצה לקבל המיתה כהם, ויצא ונמסר לטיטוס. ותכן דבריו וטענותיו הנכונות הלא המה כתובים שם בספרו בארוכה.

• **בשם הגר"א מוילנא "השתוקק שיעתיקו ספריו ללשון הקדש":**

הסכמת הרב אברהם שמחה בן הרב ר' נחמן מאמטשיסלוב למהדורת הספר מלחמות היהודים שיצאה לאור בשנת תרכב:

⁶⁹ יומא דף ט ע"א. בהגהות שנדפסו בסוף המסכת.

⁷⁰ מור וקציעה סימן שז, מהדורת בומבן שכטר, ירושלים תשנ"ו, עמוד שמ שמא.

⁷¹ שער כז.

ולפלא בעיני כי לא הציג בפתח דבריו את אשר כתבתי אליו, שרבינו הגר"א ז"ל השתוקק וביקש מאד שיעתיקו הספרים הנזכרים (=שאר ספרי יוסף חוץ מיוסיפון) ללשון הקדש.

ושם במכתבו המכונה "עדות ביהוסף":

וכן שמעתי מפורש מפה קדוש דודי הגאון החסיד מו"ה חיים מוולוז'ין, שרבינו אמר לבנו הרב הגדול מו"ה אברהם ז"ל, שהוא משתוקק להעתקת החכמות מלשונות אחרות ללשון הקודש ולהעתקת היוסיפון לרומיים, שעל ידו נוכל לבוא אל מטרות כוונתם של רבותינו ז"ל בתלמוד ובמדרשים, בדברם במקומות רבים בעיני ארץ קדשנו ומבית מקדשנו ותהלוכות שרי קדשנו בימי קדם ההם, מפי כתבו של הכהן המשיח ושר צבאנו בסוף ימי בית שני, הוא יוסף בן מתתיהו הסופר הנאמן.

• **רבי יוסף זכריה שטרן "להשוות דברי חז"ל עם דברי יוסף":**

רבי יוסף זכריה שטרן הגדיל לעשות, וערך מערכה שלמה להשוות את דברי יוסף בספריו השונים עם דברי חז"ל. ועל מה שכתב טוב על טיטוס הסביר בפשטות "אולי היה מפני היראה"⁷²:

וראיתי לצרף בזה איזה הערות להשוות דבריהם (=דברי חז"ל) עם דברי יוסף משוח מלחמה שהיה בזמן החורבן. ואולי ימצא מי שישלים אחרי את המלאכה עד תומה למי שרגילים בספרים קדמונים מהאומות והמבינים בלשונם וכתבם.

בענין טיטוס שהיוסיפון דורש טוב עליו. ואף שאפשר שהיה מפני היראה, והיה בלתי אפשרי שלא להזכירו כלל⁷³.

וגם סופרי תולדות הימים זולתו יגידו כי טיטוס בשבתו על כסא המלוכה הפך לבבו לטוב תחת היותו בימי אביו איש חמות ואביר לב אשר רגזו וחלו כל יושבי רומי מימי החושך אשר נכונו להם מידו. ואולי המבוכות ברומי שינו את רוחו להתחפש בתכונה אחרת לפני העם לבל יקרהו כמקרה זולתו.

⁷² שו"ת זכר יהוסף, חלק "תהלוכות האגדות" (בסוף חלק ב), פרק לג.

⁷³ במקור "ולא היה בלתי אפשרי". שיניתי כפי הבנתי.

• החפץ חיים:

חשיבות רבה במיוחד יש לייחס למסופר בשם החפץ חיים, שכן התייחסותו של החפץ חיים היתה אחר שנתפרסמו ספריו של רבי יצחק אייזיק הלוי "דורות הראשונים", בהם האריך להתקף להוכיח ולבסס את שיטתו, כי יוסף לא היה יהודי כשר אלא מן החיצונים. וכך מובא בשמו⁷⁴:

פעם כשאמרו לחפץ חיים שאחד – שהחפץ חיים אחז ממנו – כותב על ספר "יוסיפון בן גוריון" שהוא היה צדוקי, והוא מביא כמה וכמה ראיות לזה, אמר על זה החפץ חיים "זה לא מסתבר, הראשונים מביאים אותו!". אבל הוא לא ענה כן או לא, רק שלא מסתבר.

לסיכום

יש לדון על שתי נקודות. על האיש ועל ספריו. על האיש לא ננסה לקבוע דעה. כי מי יבא אחר הארי, ויעיז לדון על אפיו ותכונתו של האיש, אשר רבי (דון) יצחק אברבנאל ובעל שו"ת חוות יאיר קבעו שהוא תנאי! אמנם על ספריו, אף רבי יצחק אברבנאל קבע ששיבש ו"קבע דברים בחילוף האמת". שלא לדבר על מה שקבעו המתנגדים ליוסף וטוענים שהיה כמעט צדוקי ומתנגד לחכז"ל. לכן ודאי שאין לסמוך על ספריו (על כל פנים לא בצורה מוחלטת). לא מיבעיא במה שכתב על פירוש העובדות אלא אף על סיפורי העובדות עצמן.

⁷⁴ ספר מאיר עיני ישראל, חלק א עמוד 65, מפי נכדו הג"ר צבי הירש זאקס. יש לשער כי הכונה לספרים דורות הראשונים, שיצאו בשנים תרע-תרפ, בימי החפץ חיים. אמנם המספר לא דייק שכן בעל דורות הראשונים אינו טוען שיוסף היה צדוקי אלא "חיצוני", אלא שאת ספריו כתב ממקורות צדוקיים ועל פי דרכם. ראה למשל בחלק ראשון כרך שלישי "הצדוקים והבייתוסים" עמוד 362: "יאזעפוס אשר היה חי עם הצדוקים, ואשר היה באמנה איתם, ואך על ידם ומהם בא לו כל גדולתו, ואך המה חזקו ידיו בארץ הגליל, ואשר ידע היטב את כל דרכם, ואף כי לא היה צדוקי לאמיתו הנה היה מהחיצונים ואת הפרושים שנא תכלית שנאה".